

The Place of Folklore Literature in Conveying the Identity-Oriented Concepts of Nobaran Carpets Based on the Jihad Approach of Explanation¹

Narges Ahmadi², Mehran Houshiar³

Type of article: Original research

Received: 11 September 2024, Accepted: 22 January 2025

Doi: 10.22034/rri.2025.726555

Abstract

Folklore literature is a part of folk culture that is often transmitted orally. The current concern is the underdevelopment of the production, use, and forgetting of the design of rural Saveh carpets. This research is qualitative in its fundamental purpose and nature, and its reasoning follows a descriptive-analytical logic, with an approach to “explanation jihad”. The method of collecting sources was based on documentary studies, field studies, and interviews in line with the orders and menus of the Supreme Leader of Iran regarding the jihad of explanation with the tools of art as a necessity of research, to preserve, revive, and transfer cultural heritage to future generations, and attract public opinion through the media. The carpet was made using the cultural capacities of the “Marqaei” village in Saveh county. In this research process, the attempt was to answer two questions. 1. What is the relationship between Nobaran Saveh carpet motifs and folklore literature? 2. How can identity-oriented and up-to-date concepts of society be used to preserve and revive Nobaran carpets? Because language is superior to writing, folklore stories were transmitted orally and later entered literature as verse and prose. Also, the use of stories such as the biography of “Hakim Tilim Khan” in the form of poems in the design of the carpet maps of Nobaran not only introduces the audience to the existing cultural capacities, but also, in visual carpets, it has brought creativity, innovation, and modernity to the rugs of the region. The author of these native themes added to the cultural richness of the region by creating a link between poetry, carpets, and music, and with his poem on the edge of the carpet and the use of identity and native concepts, he introduced it as a means of transferring cultural heritage to future generations and a means of soft defense. It should be noted that the statistical population of this research was the villages of the Nobaran section of Saveh city, and the target population was Maraqaei village in Bayat district.

Keywords: Folklore literature, Carpet, Nobaran, Cultural identity, Explanation jihad, Marqaei village

1. This article is derived from the master’s thesis titled “Revival of motifs taken from folklore stories in the design of Saveh carpets in the horizon of jihad explanation (2023).

2. Master of Arts in Handicrafts, Soureh International University, Tehran, Iran (Corresponding author). Email: narges.ahmadi700@gmail.com 0000-0000-0000-0000

3. Associate Professor, Faculty of Arts, Soureh International University, Tehran, Iran.

Email: houshiar@soore.ac.ir

 0000-0001-8166-0294

جایگاه ادبیات فولکلور در انتقال مفاهیم هویت محور قالی‌های نوبران بر اساس رویکرد جهاد تبیین^۱

نرگس احمدی^۲، مهرا ن هوشیار^۳

دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۱، پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۳

DOI: 10.22034/rri.2025.726555

چکیده

ادبیات فولکلور بخشی از فرهنگ عامیانه است که اغلب به صورت شفاهی منتقل می‌شود. دغدغه کنونی، کم‌رونتقی تولید، کاربرد و فراموشی طرح قالی‌های روستایی ساوه است. این پژوهش به لحاظ هدف بنیادی و ماهیت آن کیفی بوده و منطق استدلال آن توصیفی-تحلیلی با رویکرد به «جهاد تبیین» بوده است. روش گردآوری منابع بر اساس مطالعات اسنادی، میدانی و مصاحبه در راستای فرمایشات و منویات مقام معظم رهبری مبنی بر جهاد تبیین با ابزار هنر به عنوان ضرورت تحقیق بود که با هدف حفظ، احیاء و انتقال میراث فرهنگی به آیندگان و جلب افکار عمومی به وجه رسانه‌ای فرش با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی روستای «مرغئی» از توابع شهرستان ساوه انجام شد. در این فرایند پژوهشی، تلاش برای پاسخ به دو سؤال بود. ۱. رابطه نقشمایه‌های قالی نوبران ساوه با ادبیات فولکلور چیست؟ ۲. چگونه می‌توان از مفاهیم هویت‌محور و روزآمد جامعه جهت حفظ و احیای قالی‌های نوبران استفاده کرد؟ نقشمایه‌های حاوی داستان‌های فولکلور به دلیل تقدم زبان بر خط به صورت گفتاری منتقل و سپس به صورت منظوم و منثور به ادبیات راه‌یافته‌اند؛ همچنین استفاده از داستان‌هایی همچون زندگینامه «حکیم تبلیم خان» به صورت منظوم در طراحی نقشه‌های فرش نوبران نه تنها مخاطب را با ظرفیت‌های فرهنگی موجود آشنا می‌کند بلکه در قالیچه‌های تصویری، موجب خلاقیت و نوآوری و روزآمدی فرش منطقه شده است. نگارنده این مضامین بومی با ایجاد پیوند بین ادبیات منظوم، فرش و موسیقی، به غنای فرهنگی منطقه افزوده و با سروده خود در حاشیه

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «احیاء نقوش برگرفته از داستان‌های فولکلور در طراحی قالی‌های ساوه در افق جهاد تبیین» (۱۴۰۲) است.

۲. کارشناسی ارشد صنایع دستی دانشگاه سوره، ایران، تهران (نویسنده مسئول).

Email: narges.ahmadi700@gmail.com

0000-0001-8166-0294

۳. دانشیار دانشکده هنر دانشگاه سوره، ایران، تهران.

Email: houshiar@soore.ac.ir

مفاهیم هویت‌محور و روزآمد جامعه جهت حفظ و احیای قالی‌های نوبران استفاده کرد؟

جامعه آماری پژوهش بیش از صد روستاهای بخش نوبران شهرستان ساوه و جامعه هدف، روستای مرغئی از توابع دهستان بیات نوبران است. پژوهش کیفی حاضر از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است و یافته‌های آن به روش اسنادی و میدانی و ضبط و تصویربرداری و مصاحبه حضوری با ساکنین محلی و تحلیل یافته‌ها با مرور منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه با متخصصان، مدیران و فعالان حوزه فرش انجام شده است. در صورت پاسخ به مسئله پژوهش، روستاییان به دلیل اطلاع از پشتوانه تاریخی و فرهنگی بومی خود، شوق و رغبت تولید، روحیه جهادی، اعتمادبه‌نفس، افتخار به زادگاه و بازگشت به سنت و دوستی با طبیعت و آبادانی روستاها، رونق کشاورزی و دامداری، تداوم حیات در سایه سلامت، و حفظ و انتقال موارث فرهنگی به آیندگان را تجربه خواهند کرد.

پیشینه پژوهش

مینا عسگری (۱۳۹۳) در پایان‌نامه‌ای با عنوان «شناسایی، ریشه‌یابی و احیاء طرح و نقش قالی شاهسون بغدادی»، در صدد یافتن سیاست‌های کوچ اجباری شاهسون‌ها و ریشه‌های اصلی نقوش فرش شاهسون بغدادی برآمده است. این تحقیق کیفیت محور به روش توصیفی - تحلیلی و تطبیقی به نقش و ساختار و شیوه بافت قالی‌های سه منطقه مرکزی، جنوب و شمال غرب و ریشه‌یابی و تطبیق آنها پرداخته و با این هدف که ساختارهای قالی شاهسون بغدادی را با سندی شاخص معرفی نماید، یکی از نقش‌های اصیل آنها را به عنوان نماد قالی شاهسون احیاء و به این نتیجه دست یافته که نقش قالی‌های شاهسون در اولین منطقه اسکان آنان واقع در جمهوری آذربایجان و ناحیه قفقاز و در زمان قبل از مهاجرت به این مناطق ریشه دارد و کوچ اختیاری و اجباری، هر دو موجب گسترش فرهنگ اصیل آنان از شمال غرب تا جنوب ایران شده است. وی ساختار طرح قالی‌های شاهسون بغدادی را شامل فرم‌های ترنج شکسته، فرم لچک پلکانی و نقشمایه‌های مشترک در

فرش و استفاده از مفاهیم هویتی و بومی، آن را رسانه‌ای مانا در انتقال میراث فرهنگی به آیندگان و ابزار دفاع نرم معرفی می‌کند. لازم به ذکر است، جامعه آماری پژوهش روستاهای بخش نوبران شهرستان ساوه و جامعه هدف این پژوهش، روستای مرغئی از دهستان بیات بود.

کلیدواژه‌ها: ادبیات فولکلور، قالی، نوبران، هویت فرهنگی، جهاد تبیین، روستای مرغئی

مقدمه

ادبیات فولکلور از شاخه‌های فرهنگ عامیانه و حاصل ذوق هنری مردم عادی جامعه است. تأثیر باورها و اعتقادات و ادبیات در انواع هنرهای سنتی مانند طرح و نقش قالی‌های ایرانی با نقوش برگرفته از داستان‌های شاهنامه و اسطوره‌های تاریخی دیده می‌شود. این داستان‌ها به دلیل تقدم تاریخی زبان بر خط، اغلب به صورت شفاهی جای مانده‌اند. اقوام شاهسون و آذری زبان روستایی بخش نوبران شهرستان ساوه از گنجینه داستان‌های عامیانه و هنرهای سنتی مانند قالی دستباف برخوردارند. دغدغه پژوهش حاضر کاهش رونق تولید و کاربرد قالی‌های نوبران و بیم فراموشی طرح و نقش آنها است. بر همین اساس سعی شده است از مفهوم جهاد تبیین که در بیانات مقام معظم رهبری در سال ۱۴۰۰ به تلاش هدفمند همه اقشار جامعه به قدر توان در جهت خنثی کردن توطئه تهی‌سازی فرهنگی دشمن اشاره شده در رفع دغدغه پژوهش و ترویج تولید و استفاده از محصولات متکی بر هویت ملی و میراث فرهنگی استفاده شود. پژوهش حاضر در مقابله با تهاجم فرهنگی با هدف حفظ، احیاء و انتقال میراث فرهنگی به آیندگان و در راستای فرمایشات و منویات مقام معظم رهبری مبنی بر جهاد تبیین با ابزار هنر به عنوان ضرورت تحقیق، با جلب افکار عمومی به بعد رسانه‌ای فرش، به معرفی روایت‌های بومی و عامیانه روستایی می‌پردازد و از پیوند ادبیات و فرش به عنوان قدرت نرم و رسانه‌ای مانا استفاده تا راهکاری برای برون‌رفت آرام و منطقی از چالش‌های امروز بیابد و به دو سؤال پاسخ دهد: ۱. رابطه نقشمایه‌های قالی نوبران ساوه با ادبیات فولکلور چیست؟ ۲. چگونه می‌توان از

هادی مراد پیری و ندا کاوند (۱۴۰۱) در مقاله خود با عنوان «رسالت دانشجویان به مثابه قدرت نرم در جهاد تبیین با بهره‌گیری از منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)»، به بررسی جامعه آماری خود که مجموعه بیانات مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۱ پرداخته و با هدف شناسایی رسالت‌های دانشجویان به عنوان مصادیق جنگ نرم در جهاد تبیین، الزامات ورود به میدان جهاد تبیین را ولایی بودن، اخلاق‌گرایی، مدیریت جهادی و اصلاح و تربیت نفس معرفی کرده است. پژوهش مذکور روشن کننده همسویی رویکرد آینده‌پژوهی و جهاد تبیین است. این دو مفهوم در بسیاری موارد مانند اخلاق‌گرایی، نگاه به آینده، شناخت فرصت‌ها و موانع که از الزامات آینده‌پژوهی شناخته‌شده، مواضع مشترک دارند. تلفیق این دو رویکرد، راهبردی قاطع و رهیافتی کارآمد برای تغییرات اساسی و ایجاد تمدن نوین جهانی به دست می‌دهد و با طرح موضوع جنگ نرم به درک اهمیت رویکرد، هدف و رسالت پژوهش پیش‌رو نزد مخاطبان تحقیق کمک خواهد کرد.

مژگان مجیدی، ویدا نوروز برازجانی و غلامعلی حاتم (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش اعتقادات و باورها در نقوش دستبافته‌های عشایری»، با بررسی نقوش دستبافته‌های عشایر دو ایل شاهسون و بختیاری با هدف پی‌بردن به اعتقادات و باورهای آنان پرداخته و به دو دسته از عوامل جغرافیایی و اقلیمی و عوامل فرهنگی مانند آداب و رسوم و باورها و اعتقادات طبقه‌بندی کرده و به دلیل پرداختن به ریشه‌های فرهنگی نقوش مایه‌های فرش شاهسون با جامعه آماری پژوهش پیش‌رو مرتبط است. بررسی پیشینه‌ها نشان می‌دهد که در مورد صنایع دستی، قالی‌های روستایی و فرهنگ عامه تحقیقات بسیاری انجام شده اما هرچند تبیین و روشن‌گری پس از انقلاب اسلامی همواره رهیافت محققان متعهد بوده است اما به عنوان رویکردی جهادی در حوزه صنایع دستی کمتر مورد توجه قرار گرفته و به‌طور خاص، نقوش آنها در احیای نقوش قالی در شهرستان ساوه به عنوان قابلیت و ظرفیت فرهنگی مورد تبیین و تحقیق قرار نگرفته است.

مقاله‌ای به قلم مهران هوشیار (۱۴۰۱) با عنوان «بازتعریف صنایع دستی معاصر ایران با رویکرد آینده‌پژوهی»،

متن معرفی کرده و از مشخصات ترنج، محیط کنگره‌دار به شکل دوحوضی و سه‌حوضی با نگاره‌های مرغی و گیاهی نام برده و انواع قالی‌ها را با لچک، بدون لچک و دورلچک شناسایی کرده است. متن با نگاره‌های حیوانی، گیاهی و هندسی و حاشیه‌های بزرگ را دارای عناصر مشترک یافته است. این پژوهش در بخشی از جامعه آماری خود با جامعه هدف پژوهش حاضر دارای اشتراک است.

سید علی مجابی و زهرا فناپی (۱۳۹۵) نیز در مقاله‌ای با عنوان «طبقه‌بندی طرح‌ها و نقش مایه‌های قالی ذهنی‌بافت روستای مزلقان»، فرش‌های روستای مزلقان بخش نوبران شهرستان ساوه را از نظر نقش مایه و کاربرد و ماهیت بصری به دو گروه گیاهی و فرمی و حاشیه‌ها را به چهار دسته طبقه‌بندی کرده و با هدف شناسایی و احیای طرح‌های رایج و فراموش شده در بازارهای از دست‌رفته به این نتیجه دست‌یافته که قالی‌های مزلقان ذهنی‌باف بوده و به سبک روستایی و در دو قالب نقش بته و مزلقان بافته می‌شوند و به سه نوع کف‌ساده، کف‌خلوت و چند ترنجی تقسیم می‌شوند. نقشه ذهنی لچک ترنج به صورت یک‌چهارم است و لچک‌های دیرسک‌دار نشانه قالی مزلقان به حساب می‌آید. پژوهش مذکور به جهت اشتراک در دغدغه پژوهش و محدوده مکانی، برای پژوهش حاضر مهم تلقی می‌شود.

مقاله‌ای از محمد افروغ (۱۳۹۰) با عنوان «نقوش قالی دستباف ایرانی، عناصر و نمادهایی از هویت ملی» به بررسی قالی دستباف ایرانی به عنوان هنر ملی و بستری مناسب برای شناخت هویت ایرانی پرداخته و با اشاره به نمود این هویت به صورت نمادهای تصویری در قالی، آنها را به نقوش گیاهی، جانوری و ابنیه باستانی تقسیم کرده و معتقد است که از داستان‌ها، باورها و اسطوره‌های ملی و ایرانی مانند شاهنامه سرچشمه گرفته و در قالی ایرانی نقش بسته‌اند. این مقاله به روش میدانی و کتابخانه‌ای به گردآوری نمونه‌های تصویری از موزه‌ها به تحلیل محتوای آنها پرداخته و هدف بافندگان ایرانی را تثبیت، معرفی و حفظ باورها و هویت ایرانی در بافته‌ها معرفی کرده است. پژوهش مذکور با ریشه‌یابی نقش ماهی ارتباط آن با آیین مهرپرستی را مطرح می‌کند که از این جهت برای پژوهش حاضر مهم تلقی می‌شود.

او به‌ویژه حوزه فرهنگ و هنر و حتی سلامت او تأثیرگذار باشد و به از بین رفتن ارزش‌های فرهنگی و هنرهای اصیل و تولید محصولات ضدفرهنگ بینجامد، این مقاله با تبیین شگرد کمترشناخته‌شده دشمن به گستره دید پژوهش حاضر افزوده و با تبیین شدت اهتمام دشمن در استعمار فرهنگی در دستیابی به اهداف پژوهش حاضر کمک خواهد کرد.

اهداف پژوهش

هدف پژوهش حفظ، احیاء و انتقال میراث فرهنگی به آیندگان و مقابله با تهاجم فرهنگی است و اینکه در راستای فرمایشات و منویات مقام معظم رهبری مبنی بر جهاد تبیین با ابزار هنر به عنوان ضرورت تحقیق، با جلب افکار عمومی به بعد رسانه‌ای فرش و معرفی روایت‌های بومی و عامیانه از پیوند ادبیات و فرش به عنوان ابزار قدرت و دفاع نرم و رسانه‌ای مانا در جهت حفظ و احیای مفاهیم هویت‌محور قالی‌های روستایی نوبران استفاده و از تغییر مسیر و فراموشی آنها جلوگیری کند و معرف و حافظ هویت ایرانی باشد.

مبانی نظری

واژه جهاد همراه با بار ارزشی مثبت است و در فرهنگ قرآن، اسلام و عرف مسلمانان، «جهاد» به جنگی اطلاق می‌شود که اهداف حق‌طلبانه و عادلانه دارد. به همین دلیل مترجمان، آن را «جنگ مقدس» می‌گویند. «هر تحرکی اسمش جهاد نیست و خصوصیات جهاد را استمرار و همه‌جانبگی، هوشمندانه بودن، مخلصانه بودن در مقابل حرکت مغرضانه دشمن که در آن استمرار وجود داشته باشد معرفی کردند»^۱ (صلح میرزایی، ۱۴۰۰: ۲۹). هنر با قابلیت فرهنگی و رسانه‌ای خود نقشی کارآمد در تبیین هویت ملی داشته است. زبان هنر می‌تواند حوادث بزرگ را تبیین و تشریح و ذهن‌ها را روشن کند»^۲ (مهربانی و زرگران خوزانی، ۱۴۰۱). رهبری در بیان ویژگی خاص هنر فرمودند: «خاصیت هنر در این است که حقایق را با یک بینش زیبا، لطیف، آراسته و رنگین بیان می‌کند»^۳. بر همین اساس، با توجه به این که فرش می‌تواند نقش رسانه در انتقال میراث فرهنگی به آیندگان داشته باشد می‌توان از قابلیت تبیینی هنر برای ترسیم آینده مطلوب و توسعه پایدار فرش استفاده کرد. «جهاد تبیین

با تکیه بر رویکرد آینده‌پژوهی اکتشافی در تلاش است با هدف حفظ جایگاه صنایع دستی معاصر با خلق معنای نوین صنایع دستی در آینده و طرح سناریو، الگویی برای تعریف علمی جدید و راهبردی آن ارائه و با بهره‌گیری از خرد جمعی به توسعه پایدار در این حوزه دست یابد. این مقاله در بطن خود به نوعی احیای سنت‌ها با روش آینده‌پژوهی اشاره و قرابت زیادی با مفهوم جهاد تبیین دارد؛ آن‌جا که ملی‌گرایی و هویت‌یابی را در مقابله با خطر «دیگری» که در مفهوم جهاد تبیین، همان «دشمن» است، را چاره کار می‌یابد؛ چرا که انسان زمانی می‌جنگد که خطری وجود داشته باشد و آن خطر امروزه تهاجم فرهنگی است. پژوهش مورد نظر با نوشتار حاضر دارای هدف و رویکردی مشترک است.

مهدی عمانی، جمال بیگی و بابک‌پور قهرمانی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «جهاد تبیین؛ راهبردی پیشگیرانه در قبال تفکر اجباری ناشی از فناوری هارپ» که در فصلنامه رهیافت‌های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره پنجم به چاپ رسیده است، از نوع کیفی بوده و به روش اسنادی داده‌های خود را گردآوری کرده و به روش توصیفی - تحلیلی به یافته‌های خود دست‌یافته است. تفکر اجباری شیوه‌ای نو برای هدایت و در اختیار گرفتن و استعمار باورها و اعتقادات و اراده یک ملت است که جهاد تبیین را تنها راه مقابله با استعمار اذهان، موسوم به تفکر اجباری هارپ می‌داند؛ تفکر کنترل‌شده‌ای که می‌تواند همه ابعاد زندگی جامعه هدف را به نفع استعمارگر تغییر داده و درازمدت بدون صرف هزینه‌های نظامی به اهداف خود برساند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که هرچند به دلیل اینکه در این روش با تغییر تفکرات و دشمنانی که آشکارا نهان با رسانه‌های عظیم و مزدورانی احیرشده توسط آنان مواجه هستیم و مبارزه‌ای سختی خواهیم داشت؛ اما جهاد تبیین می‌تواند گفتمان‌سازی و جریان‌سازی و ایجاد حساسیت نسبت به تهاجم ناشی از فناوری هارپ، بر تفکر اجباری غلبه کند و با پرورش نخبگانی که با ورود به عرصه تکنولوژی در مقابل القانات دشمن بایستند راه پیشرفت را بر بردگی اذهان مسدود کند و با ایجاد تشکیلات برای مقاومت جهانی نقاط مختلف جهان را به عرصه جهاد بیاورد. از آنجا که تغییر در تفکرات انسان می‌تواند بر همه عرصه‌های زیست

رهبری، ۱۳۷۰)؛^۶ ایشان در دیداری دیگر به اهمیت تولید محتوا و تقویت دستگاه‌های تولید محتوا تأکید کردند (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶)؛^۷ هر جامعه‌ای دارای تاریخ، آداب و رسوم، ادبیات، هنرها و آثار فرهنگی است که هویت فرهنگی آن را تشکیل می‌دهد که در صورت آسیب به سادگی آماده پذیرش هرگونه عنصر فرهنگی بیگانه می‌شود. در برخورد با پدیده جهانی شدن آنچه دارای اهمیت است. حفظ، تقویت و شناساندن هویت فرهنگی، خودآگاهی و بازگشت به خویشتن و مقابله با از خود بیگانگی که یکی از معضلات اساسی جوامع رو به رشد است را در پی خواهد داشت (مرادی، ۱۳۹۰).

ادبیات فولکلور

فولکلور^۸ واژه‌ای فرانسوی است که از دو کلمه «فولک» به معنای توده و «لور» به معنای دانش تشکیل شده و به علم به آگاهی نسبت به آداب و رسوم مردم عادی جامعه و داستان‌ها و اشعار عامیانه و مردم‌شناسی گفته می‌شود (دهخدا، ۱۳۸۸). فرهنگ همواره از موضوعات مهم و مورد توجه در میان پژوهشگران است. بیهقی به نقل از ادوارد تایلور^۹ بنیان‌گذار انسان‌شناسی فرهنگی می‌نویسد: فرهنگ یا تمدن، مجموعه‌ای حاوی دانش‌ها، اعتقادات، هنرها، قانون‌ها، اخلاقیات، عادات و مهارت‌های کسب شده توسط انسان است (بیهقی، ۱۳۶۵). فرهنگ عامه یا فولکلور را مجموعه‌ای از دانستنی‌ها و اعمال و رفتاری می‌گویند که در میان عامه مردم، از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. موضوع فولکلور، پرداختن به جنبه‌های سنتی جامعه، یعنی روش‌های اعمال و رفتار و عادات و باورهای سنتی است؛ بنابراین در فرهنگ عامه‌شناسی، سنت یک واژه بنیادی است که این دانش را از دانش‌های دیگر متمایز می‌کند (اسکویی، ۱۳۹۴).

نوبران

شهر ساوه در ۱۳۵ کیلومتری جنوب غربی تهران و از لحاظ اهمیت، یکی از حوزه‌های فرهنگی مهم کشور است. ساوه و توابع آن از گذشته دور تمدن پربار و ریشه‌داری داشته است. از سمت شمال و شمال غرب به قزوین و کرج، از شرق به ری و قم، از جنوب شرقی به قم و تفرش، و از غرب به

یک فریضه قطعی و یک فریضه فوری است و هرکسی که می‌تواند باید اقدام کند»^۴. جهاد تبیین که حکم آن در سال ۱۴۰۰ از طرف مقام معظم رهبری صادر شد به نوعی نگاه به آینده دارد و در مقابل جنگ نظامی دشمنان در شرایطی که از جنگ سرد با سلاح‌های نظامی ناامید شده و جنگ نرم را پیش گرفته‌اند شکل گرفته است. درواقع جنگ نرم نیز نوعی جنگ نظامی است که به فراخور زمان در استفاده از ابزار نظامی دچار دگرگونی شده است. رویکرد جهاد تبیین به عنوان راهبرد اساسی در طراحی نقشه راه برای دستیابی به آینده مطلوب است و می‌تواند به عنوان پدافند غیرعامل در مقابل جنگ نرم به کار آید (احمدی، ۱۴۰۲). «ما امروزه هرچه راجع به آینده بگوییم، در حقیقت نگاه کردن و گفتن و اشاره کردن به برهه‌ای از زمان است که آن برهه متعلق به شما است؛ وجود واقعی شما در آن برهه تعیین‌کننده و کارگشا است»^۵ (صلح میرزایی، ۱۴۰۰: ۵۹). پژوهش‌های مربوط به آینده با رویکرد جهاد تبیین قرابت بسیار دارد. در هر دو دیدگاه آینده‌پژوهی و جهاد تبیین، نوعی جهد و سعی برای درک و ساختن آینده دیده می‌شود. این جهد و تلاش تنها در صورتی که در راستای هدفی والا باشد، مقدس است و می‌توان به کمک آن چشم‌اندازی از آینده مطلوب ترسیم کرد (احمدی، ۱۴۰۲: ۶۱). در این پژوهش‌ها نیز سعی می‌شود با نظر به زمان گذشته و حال و یادآوری هویت ملی به شناخت و درک منصفانه و واقعیت‌گرایانه عوامل پیشران و بازدارنده کنونی که بر فرش منطقه ساوه تأثیرگذار بوده‌اند اقدام و با تمرکز بر داشته‌ها و عبرت از تاریخ و آنچه از دست‌رفته است، حرکت مسئولانه توأم با اراده و امید برای احیاء و توسعه ایجاد شود. فرهنگ، هویت و تمدن ایرانی-اسلامی در افق جهاد تبیین نوعی آینده‌نگری است و حرکت جهادی با تکیه بر تبیین فرهنگی می‌تواند راهبردی مؤثر در حفظ، احیاء و انتقال میراث گذشتگان باشد. قالی دستباف ایرانی که در کنار دیگر عناصر هویت ملی همچون جغرافیا، دین، ادبیات، فرهنگ و هنر و زبان، برجسته‌ترین هنر بومی و هنر ملی ایرانیان است (افروغ، ۱۳۹۰). مقام معظم رهبری در دیدار گروهی از خانواده‌های شهدا و جانبازان هنر را بهترین وسیله برای انعکاس مفاهیم و مسائل جامعه دانستند و از شعر، نقاشی، داستان، فیلم و نمایش نام بردند (مقام معظم

همدان محدود می‌شود (سالاری، ۱۳۷۲). این شهر محل عبور جهانگرد مشهور ونیزی نیز بوده است. «مارکوپولو (زاده ۱۲۵۴) در مسیر خود از تبریز به سوی خلیج فارس (حدود سال ۱۲۷۲ م/۶۷۱ ق) از طریق زنجان و ابهر به ساوه، یعنی جاده‌ای قدیمی (سلطانی به اصفهان) که همه جغرافی دانان از آن یاد کرده‌اند، بایستی از آوج همدان بر امتداد کوه‌های خرقان به راه دهکده «سامان» مذکور و شهرک مزدقان تا ساوه بوده باشد، از سه تن مغ (مجوس) بشارت‌دهنده ظهور عیسی مسیح^(ع) به عنوان پادشاه که یکی‌شان شاه شهر ساوه بوده و قلعه آتش‌پرستان و جز اینها یاد کرده است» (اذکایی، ۱۳۶۹: ۲۵). «در قدیم، مزلقان به مجموعه‌ای از دهستان‌های اطراف رودخانه مزلقان‌چای گفته می‌شد (عسگری، ۱۳۹۷). امروزه روستایی با نام مزلقان و رودی با نام مزلقان‌چای در نوبران وجود دارد. منطقه مزلقان‌چای به دلیل وجود این رود به این نام خوانده می‌شود. در زبان ترکی «چای» به معنای رود است. دشت بیات دو رودخانه به نام‌های رود مزلقان که دو شاخه دارد و از شمال روستای سامان سرچشمه می‌گیرد و رودخانه قره‌چای که از همدان سرچشمه می‌گیرد قره‌چای نام دارد. نوبران محل تلاقی این دو رودخانه است که زمین‌های ساوه با آنها آبیاری می‌شوند (ستوده، ۱۳۸۰). «طوایف ساکن در ساوه چهار طایفه هستند: خلج، بیگدلی، بیات و شاهسون (بیگ باباپور، ۱۳۷۷). در اوایل حکومت صفویان، ترکان چادرنشین و یکجانشین در آسیای صغیر زندگی می‌کرده‌اند. در زمان شاه‌عباس اول، عده‌ای از آنها به رهبری یون سور پاشا به ایران پناه آوردند. شاه‌عباس آنان را شاهسون یا دوستدار شاه لقب داد و در چراگاه‌های مصفا‌ی آذربایجان و مغان ساکن کرد. دوران استقرار حکومت قدرتمند و نظامی نادری بر اساس جهان‌گشایی، عشایر را ناراضی می‌کرد و به همین دلیل است که در حکومت نادر شورش‌های متعدد عشایری صورت می‌گرفت که به جابه‌جایی و کوچ اجباری ایلات و طوایف انجامید. نادر همچنین حدود ۱۲ هزار خانواده شاهسون دشت مغان را برای حفاظت از مرزهای غربی به آن منطقه کوچ داد. آنها در زمان زندیه به شیراز رفتند و پس از مرگ کریم‌خان زند به سمت دشت مغان به راه افتادند؛ ولی آقا محمد خان قاجار از حرکتشان جلوگیری کرد؛ به همین دلیل در نزدیکی قزوین، همدان و ساوه ساکن شدند

(شهبازی، ۱۳۶۹). نوبران شهری کوچک با مردمانی ترک زبان در نزدیکی ساوه است. این شهر در ۶۰ کیلومتری غرب ساوه، در مسیر شهر همدان قرار دارد. مورد پژوهش نوشتار حاضر مرغئی، یکی از روستاهای دهستان بیات نوبران است. به گزارش سایت دنیای اقتصاد (در مسیر ساوه - همدان و پس از گذر از روستاهایی مانند مزلقان‌چای و غرق‌آباد و نوبران روستایی قرار دارد به نام مراغه یا مراغه چای. بخشی از این ده شکل و شمایل سنتی خود را حفظ کرده؛ هرچند برخی از ساکنانش از سنت بریده و دل به مدرنیته‌ای ظاهری سپرده‌اند. مراغه دارای دو ده است که اصطلاحاً به قلعه بالا و قلعه پایین معروف‌اند. در میان این دو ده دره‌ای بس عمیق است که گویی روزگاری محل عبور آب بوده یا از آن به عنوان سیل‌بند استفاده می‌شد. عمده شهرت این روستا به دو چیز است: اول، وجود شاعری به نام حکیم تیلیم خان مراغه‌ای و دوم، این ده تا دو سه دهه پیش محصولات فراوانی تولید می‌کرد؛ از گردو و بادام گرفته تا انواع سیب و انگور و سایر محصولات و در تولید داخلی نیز خودکفا بود، به گونه‌ای که تمام محصولات لبنی از شیر و ماست و پنیر و... را خود تولید می‌کرد و در بازار پیرامونی به فروش می‌رساند. بزرگان ده می‌گویند سابقه زندگی در اینجا به بیش از ۳۰۰ سال قبل باز می‌گردد. سخن برخی پیران ده این است که حدود سه، چهار قرن پیش سه برادر و یک خواهر که از قضا راهزن بوده‌اند از حوالی تبریز به این ده آمده و آن را به تسخیر خود درآورده و آن‌جا را میان خود تقسیم می‌کنند) (سفر به بهشت کویر، ۱۴۰۰). منطقه جغرافیایی می‌تواند بر فرهنگ تأثیرگذار باشد و هویت فرهنگی ایجاد کند. در فرهنگ بومی که همچون بسیاری از فرهنگ‌های جهان یک فرهنگ محلی-منطقه‌ای است، افراد خود را به دلیل ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی و محیطی از غیر بومیان متمایز می‌دانند و ما به دلیل حضور دلالت‌های توپولوژیک و محیطی به آن فرهنگ بومی می‌گوییم (طاهری و بیاتی، ۱۳۹۶). در این خصوص (هوشیار ۱۴۰۱: ۲۸) می‌نویسد: «بومی‌گرایی را می‌توان دکتربینی تعریف کرد که جامعه را به تجدید حیات، بازگشت به گذشته یا تداوم آداب‌ورسوم، باورها و ارزش‌های فرهنگی بومی فراخواند. بومی‌گرایی بر پایه باورهای عمیقی چون ایستادگی در برابر پذیرش فرهنگی، ارجح شمردن

و قوی و قابل استقامتی دارد که این را نشان هم داده؛ این را به جوانان بایستی منتقل بکنیم»^{۱۰}. «وقتی یک جوان احساس هویت کرد، از انحراف، خیانت، سستی و تنبلی پرهیز خواهد کرد»^{۱۱}. شناخت هویت ملی و فرهنگی و آموزش و انتقال آن به نسل‌های جدید، شکاف نسل‌ها را کاهش و پابندی بر حفظ آن را افزایش می‌دهد.

سؤالات پژوهش

۱. رابطه نقشمایه‌های قالی نوبران ساوه با ادبیات فولکلور چیست؟
۲. چگونه می‌توان از مفاهیم هویت‌محور و روزآمد جامعه جهت حفظ و احیای قالی‌های نوبران استفاده کرد؟

روش پژوهش

پژوهش کیفی حاضر از نظر هدف، بنیادی و از نظر ماهیت، توصیفی-تحلیلی است و یافته‌های آن به روش اسنادی و میدانی و ضبط و تصویربرداری و مصاحبه حضوری با ساکنین محلی و تحلیل یافته‌ها با مرور منابع کتابخانه‌ای و مصاحبه با متخصصان، مدیران و فعالان حوزه فرش انجام شده است.

یافته‌های پژوهش

روستاهای بخش نوبران شهرستان ساوه در گذشته در زمینه صنایع دستی فعال و در اغلب منازل روستایی حداقل یک دار قالی برپا بوده است. چند نمونه از قالی‌های استان مرکزی از جمله قالیچه لچک ترنج روستای مزلقان نوبران مربوط به قرن ۱۴ هجری شمسی در موزه آستان قدس نگهداری می‌شود که یکی از نمادهای هویتی استان مرکزی است (خبرگزاری ایسنا، ۱۴۰۲) مراجعه حضوری به روستاهای اطراف رودخانه مزلقان نشان می‌دهد، راه‌اندازی اتوبان تهران-ساوه، تبدیل روستاها به شهرک‌های لوکس ویلایی و سنت کوچک‌پارچه‌بافی در سی سال گذشته عملاً سنت فرش‌بافی را در این مناطق روبه فراموشی برده و موجب خروج بسیاری از قالی‌های قدیمی از منطقه شده است (مجبای و فنبای: ۱۳۹۵). حنیفی درباره ورود نقشه‌های غیر ایرانی به مناطق روستایی گفت: نقاشی‌های دوره باروک، دیگر در

هویت بومی اصیل خودی و اشتیاق برای بازگشت به سنت فرهنگی بومی ناب شکل گرفته است» (به نقل از کشمیر شکن، ۱۳۹۶: ۱۶۴).

هویت فرهنگی

هویت می‌تواند از دیدگاه‌های متفاوتی مورد بررسی قرار گیرد (قبادی، ۱۳۹۲) در بیان انواع هویت می‌نویسد: هویت دو نوع است هویت ملی و هویت فرهنگی. هویت ملی از جهاتی مهم‌ترین، فراگیرترین و بالاترین سطح هویت است که بعد از شکل‌گیری دولت مدرن و واحدهای مستقل سیاسی به نام کشور، اهمیت دوچندان پیدا کرده است و رابطه نزدیکی با تعریف منابع ملی کشورها دارد. در تعریف هویت فرهنگی هم به نقل از وی می‌نویسد: مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، رسوم و رفتاری است که اعضای جامعه برای سازگاری با یکدیگر و جهان خود به کار می‌گیرند. یکی از مسائل مربوط به هویت فرهنگی، پاسخ به این پرسش است که ما کیستیم و ما چگونه ما شدیم؟ (به نقل از علیجانی، ۱۳۸۳). همچنین (مرادی، ۱۳۹۰) می‌نویسد: «به عبارت دیگر گذشته تاریخی، حماسه آباء و اجدادی، سرزمین نیاکان، زبان مادری، باورها و سنت‌های طایفه‌ای، مفاخر ملی، اسوه‌های دینی، عصبیت‌های قومی، هنر و ادبیات موروثی، هویت فرهنگی جامعه را تشکیل می‌دهد... هرگاه یکی از این عوامل به‌طور کامل در یک ملت یا فرد وجود نداشته باشد، هویت فرهنگی ناقص می‌شود» (به نقل از روح‌الامینی، ۱۳۸۴: ۱۱). آثار باقی‌مانده از گذشتگان رابطه مستقیم با فرهنگ و هویت جامعه دارد. میراث فرهنگی مردمان امروز را با گذشته پیوند می‌دهد. تاریخ، حماسه‌ها و سرزمین نیاکان، زبان مادری، اعتقادات و سنت‌های طایفه‌ای، مفاخر ملی، الگوهای دینی، تعصبات قومی، هنر و ادبیات موروثی، تشکیل‌دهنده هویت فرهنگی جامعه است. بناها، مکان‌ها، مناطق، آثار هنری، مصنوعات به عنوان میراث فرهنگی از مهم‌ترین عوامل هویت‌بخش هستند که حفظ آنها پایداری و بقای فرهنگ را به دنبال دارد (مرادی، ۱۳۹۰). رهبری در دیدار با جمعی از فرهیختگان فرمودند: «خوشبختانه امروز جامعه اسلامی-ایرانی ما یک هویت ریشه‌دار و تاریخی

هیچ کجای خود اروپا نیز خواهان ندارد؛ اما در روستاهای ایران و حتی در شهر و در میان کسانی که اطلاعات زیادی از فرش ندارند بافته می‌شود (حنیفی، ۱۳۹۷/۵/۱۷). نقشه قالی‌های ساوه و مزلقان در زمره فرش‌های ایلانی قرار دارد (صوراسرافیل، ۱۳۹۷). فرش‌های این منطقه از نظر سبک در دسته روستایی و عشایری و ذهنی‌باف قرار می‌گیرد. هرچند به صورت حفظی بافته می‌شود اما ریشه ذهنی دارد و در حین بافت بنا بر تشخیص بافنده در آن دخل و تصرف و خلاقیت صورت می‌گیرد و هر نسخه از آن با نسخ دیگر متفاوت است. در ابعاد کوچک از پادری تا سه زرع و گاهی کناره‌های چهارمتری با رجشمار ۲۵ و استفاده از ۸ رنگ لاک‌ی، سورمه‌ای، سبز، زرد، آبی، کرم، سفید و قهوه‌ای بافته شده و رنگ‌ریزی آن در گذشته به صورت طبیعی و گیاهی در خانه‌ها با پوست سبز گردو، کاه، بویاخ (ریشه روناس)، نیل، پوست انار و برگ انگور انجام می‌شده است. تار و پود آن از جنس پنبه و پرز آن از پشم و رجشمار آن ۲۵ است و به علت آن که در گذشته چله‌کشی به صورت تجربی بوده و قانده خاصی در این رابطه رعایت نمی‌شده است؛ در برخی رج‌ها ۲۳ تار در ۷ سانتی‌متر نیز دیده شد. برای بافت از کوچی استفاده شده و گره متقارن با دست و بدون قلاب با گرفتن تار سمت چپ و عبور نخ پرز از زیر و پیچش آن از روی تار سمت راست و خروج آن از میان دو تار انجام و تنها یک پود روی پرها قرار می‌گرفته و ابزار کوبش پود، دفه ساده و یا کرکیت بوده است. طرح‌های فرش آن با نام‌های بگدلی، کمپانی، گیلان، احمدخانی، ترنج نقشه، مرغی، بالوق، طرح خرقان، اوچ‌ترنج و شاه‌پسند نام دارند. در این منطقه فرش‌هایی با مضامین مذهبی نیز دیده شد. نام حاشیه‌های معروف فرش روستایی نوبران نیز که به زبان محلی ترکی، شامل حاشیه یارپاق (برگ مو یا انگور)، دَو بونو (گردن شتر)، آرسین شرفه (حاشیه آرسین)، آشوق (استخوان زانوی گوسفند)، بالوق (ماهی)، پیشیک آیتی (جای پای گربه) و نام تعدادی از نقش‌های آنها آلماکول (گل سیب)، چیتیل‌گول (گل پنبه‌ای)، چپ گول (گل چپ)، توبوق آیتی (پای مرغ)، چی‌یین (شانه)، مجمع قیراقی (دورمجمعی)، خاک انداز، بویزگ (قلوه)، آرسین (ابزار پخت نان)، قَطَر آلماکول (قطار گل سیب) است. بسیاری از این نقش‌های حاوی داستان‌هایی هستند

که در دل تاریخ ریشه دارند و از آنجاکه در ابتدا به صورت شفاهی از زبان مردم عادی جامعه به نسل‌های بعد منتقل شده‌اند جزئی از ادبیات عامه ایرانی و مبین ارتباط خود با ادبیات فولکلور هستند. برای مثال نقش‌مایه بالوق ریشه در آیین مهر و میترائیسم دارد و نقش‌مایه عاشوق یا آشوق به نوعی بازی در در دوران صفویه برمی‌گردد. علی‌اکبر غفاری در کتاب *دیار سامان* آشوق را در زبان فارسی قاب و در زبان عربی، کعب معرفی کرده و از استخوانی کوچک، شبیه مکعب مستطیل در انتهای ساق پای گوسفند یاد می‌کند که چهار وجه به نام‌های آلچی، توخان، جیک و بوک یاد می‌کند که با آن بازی‌های محلی بسیاری انجام می‌شود و اشاره می‌کند، در فرهنگ‌ها برای قاب نام‌های دیگری مانند بُزُل یا بجول، اشتالنگ یا شتالنگ و در فرهنگ ترکی، آشوق، آشیق یا عاشق هم گفته می‌شود. غفاری با اشاره به فرهنگ معین قاب گوسفندبازی را از بازی‌های معمول دوران شاه عباس صفوی معرفی می‌کند. این بازی، دوطرف داشته که یکی قاب دزد و دیگری عاشق نام داشته است (غفاری، ۱۳۹۱: ۲۲۷). در حال حاضر در روستاهای نوبران رنگ‌ریزی نیز انجام نمی‌شود. به گفته ساکنین و اهالی روستا در صورت بافت، خامه‌های رنگ‌ریزی شده از مرکز شهر تهیه می‌شود. دلایلی همچون در دسترس نبودن مواد بافت و رنگ‌ریزی، نبود فضای مناسب، انتقال نیافتن مهارت بافت و رنگ‌ریزی از نسل گذشته به جوانان امروز، عدم حضور و یا ناتوانی سالمندان و صاحبان مهارت و تجربه، گرانی مواد اولیه، اشتغال به کار و تحصیل جوانان و عدم گرایش آنان به صنایع دستی و هنرهای سنتی و استفاده از فرش‌های ماشینی به عنوان کفپوش منازل موجب کاهش تمایل روستاییان به بافت قالی‌های روستایی است. پژوهش حاضر در تلاش برای نیل به اهداف خود، به طراحی نقشه قالی با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی و داستان‌های فولکلور روستای مرغئی پرداخته و ضمن استفاده از نقش‌مایه‌های سنتی رایج در قالی‌های منطقه سعی در ارائه اثری خلاقانه دارد. این طرح برگرفته از داستان زندگی شاعر ترک‌زبان قرن ۱۱ روستای مرغئی، به نام حکیم تیلیم‌خان است که در مجالس نقالی توسط عاشیق‌های منطقه به همراه ساز چگور خوانده می‌شود. شش بیتي نقش‌بسته در حاشیه فرش، سروده پژوهشگر و در قالب غزل است که در

آن از آرایه‌ها و صنایع ادبی استفاده شده است (شکل ۱).

حکیم تیلیم خان

تیلیم خان فرزند تیمور خان، فرزند قراخان در اواسط دوران زندیه در روستای مرغئی بخش نوبران شهرستان ساوه متولد شد. در نوجوانی سه زبان فارسی، ترکی و عربی را آموخت. او را «بیگی» و در مکاتبات «عالی‌شان» می‌گفتند. او در نظر مردم شخصیتی کاملاً روحانی است چراکه در خواب مورد عنایت حق تعالی و ائمه اطهار^(ع) قرار گرفته و پس از نوشیدن کاسه آبی از دست ایشان حلول روحانیتی خاص در خود احساس کرد. در دوران جوانی به عشق دخترعموی خود «مهری» دختر محمدرضاخان مراغه‌ای دچار شد اما یکی از سرداران زندیه او را به عقد خود درآورد. تیلیم خان از آن پس بیشتر از گذشته به شعر روی آورد. پس از سی سال تحقیق بیست هزار برگ در حدود هزار قطعه شعر از او به دست آمد که بیشتر حاوی مضامین حمد و ثنای خداوند و رسول اکرم^(ص) و ائمه اطهار و پند و اندرز و مضامین عاشقانه است. در صنعت شعری جناس تبحر داشته و پانزده هزار جناس از او باقی مانده است. عاشقانه‌های او در زبان ترکی به «بش‌بند» یا پنج بند معروف است که در بحر هزج مسدس مقصور سروده شده است. تیلیم خان با دو شاعر بزرگ ادبیات ترک، مختومقلی و واقف اهل قره‌باغ آذربایجان هم‌عصر بود. او سرانجام در سال ۱۲۴۶ هجری قمری درگذشت. آرامگاه او در روستای مرغئی قرار دارد. در سال‌های ۶۹، ۷۰ و ۷۱ کنگره‌هایی برای بزرگداشت این شاعر بومی‌سرا در زادگاهش برگزار شد (کمالی، ۱۳۷۲).

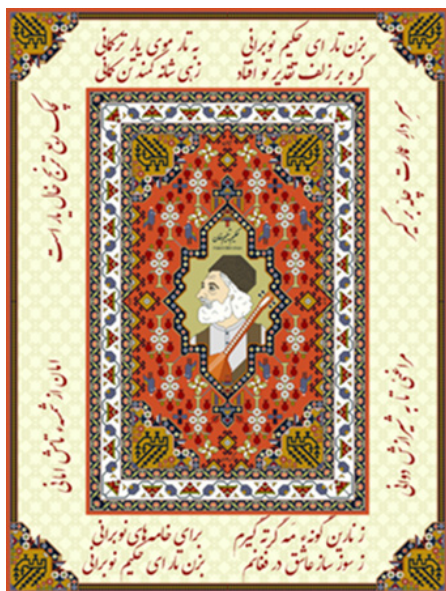
طراحی نقشه فرش حکیم تیلیم خان

براساس تحقیقات پیشین «جهاد تبیین در حوزه فرش روستایی به سه روش فرهنگی، هنری و اقتصادی-سیاسی قابل انجام است. در تبیین هنری، با استفاده از ابزار هنر و ظرفیت‌های فرهنگی، هنری و تاریخی و استفاده از نقش‌مایه‌های اصیل و همخوان با سبک زندگی امروزی و گردآوری طرح‌های ذهنی و طراحی و تبدیل آنها به نقشه‌های قابل بافت به پایداری و انتقال آنها به آیندگان و حفظ هویت قالی مناطق کمک می‌شود» (احمدی،

۱۴۰۲). در همین راستا طراحی قالیچه حکیم تیلیم خان با ابعاد ۱۷۴ در ۲۳۰ سانتی‌متر در رجشمار ۵۰ و تعداد ۱۴ رنگ به روش مستقیم و رایانه‌ای انجام و بخشی از زندگی این شاعر بزرگ توسط نگارنده پژوهش حاضر در قالب غزل سروده و در حاشیه بیرونی فرش قرار گرفته است. شش بیتی مذکور از زبان سراینده خطاب به حکیم تیلیم خان گفته شده و در خلال آن، قصه زندگی حکیم تا حدودی روشن می‌شود و خواننده را به پیگیری داستان او ترغیب می‌کند. (شکل ۱)

بزن تار ای حکیم نوبرانی به تار موی یار ترکمانی
گره بر زلف تقدیر تو افتاد زهی شانه کمند تن‌کمانی
لچک ربع ترنج خال یار است امان از شمشه تماش امانی
سر دار عمارت چله برگیر مراغی تا به شیرازش دوانی
ز نارین گونه مه‌گرته گیرم برای خامه‌های نوبرانی
ز سوز ساز عاشق در فغانم بزن تار ای حکیم نوبرانی

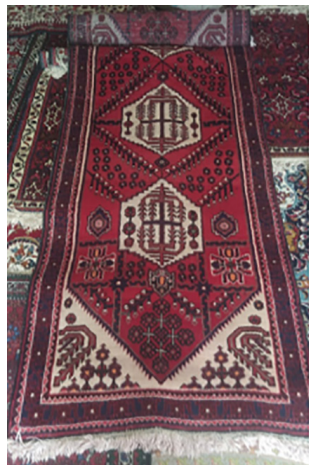
غزل در لغت به معنای حدیث عاشقی است. ابیات غزل بین پنج تا ده عدد است و مصرع اول بیت نخست با مصرع‌های دوم هم‌قافیه است. موضوع آن عاشقانه یا عارفانه است و گاهی جنبه اجتماعی پیدا می‌کند. سروده مورد نظر تلاقی بین ادبیات، قالی و موسیقی است. ویژگی این غزل آن است که برخی از کلمات مانند تار، گره، زه و شانه

شکل ۱. نقشه فرش حکیم تیلیم خان.

بین هنر قالیبافی و موسیقی مشترک‌اند. واژه‌های سردار و چله دوانی که در هنر قالیبافی رایج است در این سروده با معنایی متفاوت آمده است. در این شعر از آرایه تشبیه استفاده شده است. برای مثال یار به فرش، موی یار به تارهای ساز عاشیق‌ها (چگور) و یادآور ضرب‌آهنگ شانه یا دفتین بر تار قالی است، خال یار به ترنج یا شمس و گونه‌های یار به انار تشبیه شده است. از آنجاکه در طراحی فرش، معمولاً لچک، یک‌چهارم ترنج است، در این غزل، سراینده با تشبیه خال یار به لچک فرش، بی‌تابی خود را نسبت به دیدار تمام‌نمای خال یا همان ترنج فرش ابراز می‌کند. واژه «مه» در بیت پنجم اشاره به یار یا همان «مهری» دارد. از جمله صنایع ادبی به کا رفته در این شعر صنعت تلمیح است. در مصاحبه حضوری با میرمبین متخصص ادبیات، در شعر نقش‌بسته در حاشیه نقشه به واسطه اشاره به داستان حکیم نوبرانی از صنعت تلمیح استفاده شده است» (میرمبین، ۱۴۰۲). (قانونی و غلامحسینی ۱۳۹۷) در تعریف تلمیح آورده‌اند که تلمیح در لغت به اشاره کردن با گوشه چشم و در اصطلاح، اشاره گوینده به داستان، مثل، آیه یا حدیثی مشهور در کلام است (به نقل از همایی، ۱۳۷۷: ۳۲۸). نقشه فرش حکیم تیلیم خان از نوع تلفیقی است که در دسته طرح لچک ترنجدار، درختی و مشاهیر نیز قرار می‌گیرد. در ترنج مرکزی از تصویر حکیم تیلیم خان استفاده شده که به عنوان شخصیت اصلی داستان، بزرگتر از بقیه نقوش طراحی شده است. ساز چگور نیز که مخصوص موسیقی عاشیقی است در تصویر دیده می‌شود. به گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی و به گفته مدیر کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان مرکزی میراث ناملموس داستان‌خوانی (تیلیم و مهری) در ساز عاشیق‌های ساوه، به شماره ۱۹۲۹ در فهرست ملی میراث فرهنگی ناملموس به ثبت رسید (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۴۰۰). چهره حکیم تیلیم خان که در مرکز ترنج قرار دارد از طرح روی جلد کتاب *تیلیم خان*، اثر خسرو امیرحسینی الهام گرفته شده است. نقوش به‌کاررفته در این طرح شامل حاشیه دوستکامی، ستاره هشت پر، درخت انار و حاشیه برگ تاک یا یارپاق است. درخت بید نیز در چهار لچک موجود در قالی نمایان است. نقشی که در حاشیه کوچک فرش حکیم تیلیم خان استفاده شده حاشیه دوستکامی

است. (عسگری، ۱۳۹۷: ۹۱ به نقل از حصوری، ۱۳۷۶: ۷۷) می‌نویسد: «حاشیه دوستکامی، نقشمایه‌ای به شکل خط شکسته و منظم که آرایشی شبیه به موج دارد و در هر بطن رو به بالا و پایین آن یک مثلث یا شکلی در الگوی مثلث قرار دارد». اتصال درخت‌های انار به ترنج نشان از انتساب دیار ساوه به شهر انار است. نقشمایه انار در اساطیر ایران نماد حاصلخیزی و برکت و در نیم‌های هزاره سوم، نزدیک به متداول شدن سال خورشیدی بیان رمزی دیگری پیدا کرده و نماد خورشید می‌شود. قدیمی‌ترین نقش انار در هزاره سوم در هنرهای ساسانی مشاهده شده است (موسوی‌لو و رسولی، ۱۳۸۹). شکل ستاره هشت پر از چرخیدن دو مربع در هم به وجود آمده و از گذشته دور، عدد هشت، عدد رمزی خورشید در سراسر اروپا، آسیا و آفریقا بوده و در اسلام به صورت‌های متفاوتی بیان شده است. «هشت‌بهشت، هشت درب بهشت که در عرفان درب هشتم، در توبه و در همیشه باز محسوب می‌شود» (رنجبر، مریم و نیک اندیش، بهزاد و چیت‌سازیان، امیرحسین، ۱۳۹۸ به نقل از امامی، ۱۳۸۱: ۶۳). این نقشمایه به بعد عرفانی شخصیت حکیم تیلیم خان اشاره دارد. رابطه عارفانه ایرانیان با آب، درخت و گل به‌خوبی نشان می‌دهد که باغ ایرانی محیطی مقدس است زیرا مراوده و رابطه‌ای بین باغ مثالی و باغ زمینی است. از این رو کهن الگوی باغ ایرانی همواره سرچشمه همه هنرهای گذشته ایران و همچنین هنر قالیبافی در قرون اسلامی بوده است. قالی و باغ، شباهت‌های دلپذیری با هم دارند. یکی از نقوش تصویری که به صورت نمادین اشاره به هویت ایرانی داشته، یادآور آمال و آرزوهای ایرانیان بوده، در طول قرون و اعصار مختلف برای هنرمندان ایرانی و به‌خصوص بافندگان فرش جایگاه بسیار ارزشمندی داشته و به نحوی که همواره بافندگان این طرح را در قالی‌های خود انعکاس داده و بافته‌اند، «طرح یا نقش باغی» است. پیشینه این نقش به قالی بهارستان (بهارخسرو) زمان ساسانی می‌رسد (آریان‌پور و اوجاقی، ۱۳۹۲). «این فرش تاریخی، طرحی نمادین از بهار و بهشت دارد که به صورت باغی باصفا و پرگل و گیاه با پرندگان خوش‌نقش و نگار و جانوران بالدار به تصویر کشیده شده است و مفهومی نمادین از نقش‌بندی بهشت موعود در فرش ایرانی به شمار می‌رود»

شکل ۳. فرش کمپانی روستای مرغنی.

شکل ۴. درخت بید در ترنج فرش کمپانی مرغنی.

شکل ۵. درخت بید در لچک فرش کمپانی مرغنی.

شکل ۲. فرش کمپانی روستای مرغنی.

(آریان‌پور و اوجاقی به نقل از حشمتی رضوی ۱۳۷۴: ۵۵). درخت بید نماد سوگواری است (مختاری ۱۴۰۲) و به دلیل این که تیلیم‌خان از وصال یار بازمانده و از این تقدیر غمگین بوده است، از این نقشمایه برای بیان غم عشق استفاده شده است. درخت بید یکی از نقشمایه‌های فرش منطقه نوبران به‌ویژه روستای مرغنی است که اغلب در لچک و ترنج فرش موسوم به کمپانی دیده می‌شود (شکل‌های ۲ تا ۵).

از آنجاکه در حال حاضر در این منطقه درخت بید دیده نمی‌شود، به نظر می‌رسد درخت بید در فرش این منطقه به علاقه عشایر ایل بیات به این درخت مربوط باشد. «ایل بیات ترک‌های غزتباری بودند که در شرق رودخانه جیحون و دشت قبیچاق زندگی عشایری داشتند و بیات‌های قارا اولی وقتی توسط نادرشاه افشار پس از جنگ کرنال برای اولین بار وارد ایران شدند هر جا که درخت بید بود ساکن می‌شدند چراکه می‌دانستند، درخت بید به آب فراوان نیاز دارد و در منطقه پرآب رشد می‌کند» (ایل بیات و درخت بید، ۱۳۹۷). «ساوه و زرنده دارای دارای جمعیت زیادی از بیات‌ها است و اکثراً دارای نام خانوادگی بیات هستند؛ به‌طور مثال روستای مراغه در بخش نوبران، دهستان بیات در بخش نوبرن شهر ساوه، روستای مقصودآباد، شاهوردی خان بیات ریاست بیات‌های این منطقه را بر عهده داشته است (احمدی، ۱۳۹۹). «نقشمایه‌های بید به‌کاررفته در چهارگوشه لچک، اقتباسی از ساختار طرح و نقش قالی جوشقان است (عسگری،

مانده و دیگر بافت آن در این منطقه رونقی ندارد (عسگری، ۱۳۹۲). صمدی بهرامی یکی از راهکارهای احیای فرش‌های منطقه را تبیین و روشنگری این موارد برای ایجاد خودباوری و اعتماد بنفس و غرور ملی در ساکنین و تولیدکنندگان منطقه دانست و بر طراحی فرش‌هایی بر پایه پیشینه چند هزار ساله ساوه جهت ایجاد مد و سلیقه در بازارهای جهانی با مطالعه و پژوهش تأکید کرد» (صمدی بهرامی، ۱۴۰۲/۵/۱۸). «ما به نیروهای متخصص بومی و دلسوز نیاز داریم که بر اساس اصول و ضوابط قانونی برای منطقه خود با دلسوزی کار کنند» (امام جماعتی، ۱۴۰۲/۵/۱۶).

نتیجه‌گیری

تهاجم فرهنگی از جمله مصادیق جنگ نرم است که به منظور تسلط بر کشورهای هدف پس از ناامیدی از گزینه جنگ مسلحانه از جانب دشمن شکل می‌گیرد و از مهم‌ترین اهداف آن فرهنگ است. مفهوم جهاد تبیین که در سال ۱۴۰۰ هجری شمسی در بیانات مقام معظم رهبری مطرح شد، همه‌آحاد مردم را در هر جایگاهی، به قدر توان برای مقابله با دسیسه‌های دشمن دعوت می‌کرد. از این رو پژوهش حاضر با نظر به رسالت استادان و دانشجویان به عنوان افسران و سربازان دفاع نرم و تبیین اهمیت رسانه در انتقال مفاهیم هویت‌محور و تأثیر آن در سقوط یا ارتقاء فرهنگی با جلب توجه همگان به بُعد رسانه‌ای فرش سعی دارد از پیوند هنر، رسانه و ادبیات فولکلور به عنوان ابزار دفاع نرم در جهت حفظ و احیای قالی‌های منطقه نوبران شهرستان ساوه بهره‌برداری کرده تا آن را به نسل‌های آینده منتقل کند؛ لذا با تبیین فرهنگی طرح فرش حکیم تیلیم‌خان، برگرفته از پایان‌نامه «احیای نقوش برگرفته از داستان‌های فولکلور در طراحی قالی‌های ساوه در افق جهاد تبیین» می‌پردازد و در پاسخ به سؤالات پژوهش به این نتایج دست‌یافته است. ۱. رابطه نقش‌مایه‌های قالی نوبران ساوه با ادبیات فولکلور چیست؟ نتایج پژوهش مبین آن است که همچنان که فرش پازیریک قدیمی‌ترین فرش جهان با نقوش و مفاهیم هویتی خود نمایانگر قدمت فرهنگ و هویت ایرانی در اعماق تاریخ است نقش‌مایه‌های قالی‌های نوبران ساوه نیز حاوی داستان‌هایی هستند که در دل تاریخ ریشه دارند و از آنجاکه

۱۳۹۷). از دیدگاه استادان مورد مصاحبه رواج طرح کمپانی در نوبران با توجه به نام آن به شرکت‌های غیر ایرانی فرش در زمان قاجار برمی‌گردد. این طرح ممکن است گزیده‌برداری از طرح‌های فرش کمپانی زیگلر در جوشقان کاشان، همدان یا سلطان‌آباد اراک باشد. درخت بید موجود در این طرح و شبکه‌بندی متن آن شبیه به آنها است (قاسم‌نژاد، ۱۴۰۲). نابسامانی اوضاع ایران در دوره قاجار موجب تسلط کشورهای مانند انگلیس، آمریکا، روسیه و آلمان بر اقتصاد ایران شد و شرکت‌های چند ملیتی زیگلر (انگلیسی - سویسی)، شرکت برادران کاستلی (ایتالیایی - انگلیسی)، شرکت تجارت فرش مشرق زمین نیویورک (انگلیس، ایتالیا، آلمان و روسیه)، شرکت انگلیسی - یونانی فرش شرق لندن در کرمان و نمایندگان کمپانی‌های تاوشانچیان و عطیه در ایران تأسیس شدند (ایلخان و عاشوری، ۱۳۹۹ به نقل از حشمتی رضوی، ۱۳۸۷). اراک (سلطان‌آباد) اولین مرکز توسعه قالی‌صادراتی بود و به دلیل تولید سنتی و قرارگرفتن در مسیر تهران و بغداد از طریق همدان و کرمانشاه، مکانی مناسب برای راه‌اندازی کارگاه‌های فرش بوده و با داشتن ۱۵۰ روستا و ۵۰۰۰ دستگاه قالی و حدود ۱۰۰۰۰ کارگر بود و تولیدات آنها به کشورهای انگلیس و فرانسه و آمریکا صادر می‌شد. شرکت زیگلر با استقرار در سلطان‌آباد، بافندگان را به کنارگذاشتن طرح‌های قدیمی و بافت قالی‌های باب اروپا تشویق می‌کرد (لعبت فرد و جهانپخش، ۱۳۹۵). شرکت‌های چند ملیتی که همیشه در صدد سوء استفاده از سرمایه کشورهای در حال توسعه بودند عرصه فرش را برای سرمایه‌گذاری مناسب دیدند (ایلخان و عاشوری، ۱۳۹۹). طرح کمپانی یکی دیگر از طرح‌های لچک ترنج شاهسونی است. (عسگری، ۱۳۹۲) درباره طرح کمپانی می‌نویسد: درصد زیاد صادرات و فروش در بازار آمریکا در این نوع از قالی شاهسونی دلیلی بر نام گرفتن، عنوان کمپانی نقشه یا همان بازرگانی بر روی این قالی‌هاست. نام دوم نیز برگرفته از بازار مصرف خود است. وی در مصاحبه‌ای در باره نقشه کمپانی به این نتیجه دست یافته است که کمپانی یا بازرگانی جزء پرفروش‌ترین قالی‌های ساوه بوده و نام بازرگانی بر روی این قالی از جانب تاجران و خریداران آن است که بیشتر به علت صادرات به بازار آمریکا است و امروزه فقط نمونه‌هایی از آن در منازل شاهسون‌ها به عنوان یادگاری باقی

موجود منطقه خود آشنا می‌کند بلکه طراحی چهره مشاهیر و طرح داستان زندگی آنان در قالبهای ادبی در قالیچه‌های تصویری، موجب خلاقیت و نوآوری و روزآمدی فرش منطقه می‌شود. طراحی نقشمایه‌های مرسوم در قالی‌های نوبران همچون حاشیه دوستکامی، بالوق، ستاره هشت‌پر، درخت بید و انار از عناصر هویتی فرش نوبران هستند که می‌توانند با ابزار هنر و رسانه در راستای جهاد تبیین به کار گرفته شوند و در مقابله با تهاجم فرهنگی گویای هویت ایرانی بوده و از تغییر مسیر این هنر - صنعت جلوگیری کنند.

به دلیل تقدم زبان بر خط، در ابتدا به صورت شفاهی از زبان مردم عادی جامعه به نسل‌های بعد منتقل شده‌اند اما با ابداع نوشتار و خط به شکل منظوم و منثور به ادبیات راه یافته‌اند. لذا فرش روستایی نوبران ساوه می‌تواند به عنوان رسانه‌ای مانا با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی و بومی، معرف هویت ایرانی برای آیندگان و پشتوانه فرهنگی برای این منطقه باشد. ۲. چگونه می‌توان از مفاهیم هویت‌محور و روزآمد جامعه جهت حفظ و احیای قالی‌های نوبران استفاده کرد؟ استفاده از داستان‌های عامیانه رایج، زندگینامه مشاهیر منطقه همچون حکیم تیلیم خان در قالب مضامین ادبی منظوم غنایی در طراحی نقشه‌های فرش منطقه نوبران نه تنها مخاطب را با ظرفیت‌های فرهنگی و هویتی

پی‌نوشت‌ها

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با فعالان بخش‌های اقتصادی کشور (۱۳۹۰/۵/۲۶)
۲. بیانات مقام معظم رهبری در جلسه پرسش و پاسخ جوانان در دهه فجر (۱۳۷۷/۱۱/۱۳)
۳. بیانات مقام معم رهبری در دیدار دست‌اندرکاران برگزاری مراسم ارتحال امام خمینی (ره) (۱۳۷۶/۳/۱۲)
۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار فرماندهان و کارکنان نیروی هوایی و پدافند هوایی ارتش (۱۴۰۰/۱۱/۱۹)
۵. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار استادان و دانشجویان کردستان (۱۳۸۸/۲/۲۷)
۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با گروهی از خانواده‌های شهدا و جانبازان (۱۳۷۰/۸/۱)
۷. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای شورای عالی فضای مجازی (۱۳۹۶/۱۱/۳)

8. Folklore

9. Edward Burnett Tylor

۱۰. مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه (۱۳۹۷/۳/۲)

۱۱. مقام معظم رهبری، دانشگاه فرهنگیان (۱۳۹۷/۲/۱۹)

فهرست منابع

- اذکایی، پرویز (۱۳۶۹)، ساوه باستان، ساوه‌نامه: اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی ساوه.
- بیگ‌باباپور، یوسف (۱۳۹۱)، رساله در تاریخ ساوه در دوره قاجاریه از مؤلفی ناشناخته، پیام بهارستان، سال چهارم، ۱۶ (۳۷۴).
- بیهقی، حسینعلی (۱۳۶۵)، پژوهش و بررسی فرهنگ عامه ایران، آستان قدس رضوی.
- صوراسرافیل، شیرین (۱۳۶۷)، فرش ایران (سیری در مراحل تکمیل فرش، طراحی، رنگرزی و رفو)، چاپ دوم، تهران: فرهنگسرا.
- حصوری، علی (۱۳۸۹)، مبانی طراحی سنتی در ایران، چاپ سوم، تهران: چشمه.
- روح‌الامینی، محمود (۱۳۸۴)، زمینه فرهنگ‌شناسی، چاپ هشتم، تهران: انتشارات عطار.
- دهخدا، محمد (۱۳۸۸)، فرهنگ‌نامه دهخدا، مؤسسه دهخدا.
- صلح میرزایی، سعید (۱۴۰۰)، جهاد تبیین در اندیشه حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، چاپ اول، تهران: انقلاب اسلامی.
- سالاری، عبدالله (۱۳۷۲)، فرهنگ مردم کوهپایه ساوه، ویراستار: بتول غنی‌زاده، چاپ اول، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
- غفاری، علی‌اکبر (۱۳۹۱)، دیار سامان؛ پیشینه تاریخی، فرهنگ باستانی و اعلام جغرافیایی سامان ساوه، چاپ اول، تهران: لاهیتا.
- اسکویی، نرگس (۱۳۹۴)، تأثیر فرهنگ عامه بر شعر رسمی، زبان و ادبیات فارسی، ۳۹-۱-۲۲.
- احمدی، نرگس (۱۴۰۲)، تأثیر تحلیل نقش، مایه‌های فولکلور بر حفظ هویت قالی‌های نوبران با رویکرد آینده‌نگاری، فصلنامه مطالعات هنر، سال دوم، شماره ۲، شماره مسلسل ۳، (۶۱)، ۵۳-۷۸.

-آریان‌پور کاشانی، امیر اشرف؛ اوجاقی، مینا (۱۳۹۳)، ریشه‌یابی ارزش‌های تصویری نقش‌مایه‌های کهن در فرش‌های قبیله‌ای و طایفه‌ای ایران (نقش جانوری و گیاهی)، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه آزاد تهران مرکزی.

افروغ، محمد (۱۳۹۰)، نقوش قالی دستباف ایرانی، عناصر و نمادهایی از هویت ملی، *مطالعات ملی*، ۴ (۱۴۲)، ۱۴۲-۱۷۲.

ایلخان، سحر و آشوری، محمدتقی (۱۳۹۹)، تأثیر حضور شرکت زیگلر بر طرح، نقش و رنگ قالی‌های ایران از دوره قاجار تا پایان جنگ جهانی دوم، *فصلنامه فردوس هنر*، شماره دوم.

ستوده، منوچهر (۱۳۸۰)، *دشت بیات*، بخارا، ۱۷ (۴)، ۸۵-۹۳.

عسگری، مینا؛ وندشعاری، علی؛ یعقوب‌زاده، آزاده (۱۳۹۷)، بررسی طرح و نقش قالی‌های شاهسون بغدادی (نواحی مرکز ایران)، *مطالعات هنر اسلامی*، ۳۰، ۷۶-۹۴.

عسگری، مینا؛ وندشعاری، علی (۱۳۹۵)، مطالعه تطبیقی ساختار طرح و نقش قالی‌های شاهسون ایران شمال غرب، مرکز و جنوب، *مطالعات تطبیقی هنر*، ۱۱ (۱)، ۱۱-۲۳.

قبادی، علیرضا (۱۳۹۲)، فولکلور ابزاری برای مطالعات فرهنگی (نمونه مورد مطالعه ضرب‌المثل‌های همدانی)، *نشریه مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، سال نهم، شماره ۳۰.

قانونی، حمیدرضا؛ غلامحسینی، پروین (۱۳۹۷)، «بررسی و تحلیل تلمیح و انواع آن در بوستان سعدی»، *دوفصلنامه علوم ادبی*، سال هشتم، شماره ۱۳، ۱۱۵-۱۴۰.

کمالی، علی (۱۳۷۲)، *تیلیم خان ساوهای*، نشریه شعر، سال اول، شماره ۷.

لعبت فرد، احمد؛ ثواب، جهانرخش (۱۳۹۵)، عوامل مؤثر بر رشد صادرات فرش و پیامدهای اقتصادی آن در ایران قرن نوزدهم میلادی، *نشریه تاریخ ایران*، شماره ۷۸.

مجابی، سیدعلی؛ فنائی، زهرا (۱۳۹۵)، طبقه‌بندی طرح‌ها و نقش‌مایه‌های قالی ذهنی‌یافت روستای مزلقان، *گلجام*، ۲۹، ۹۳-۱۱۷.

مرادی، علیرضا (۱۳۹۰)، «نقش میراث فرهنگی در تقویت هویت فرهنگی»، *ماهنامه مهندسی فرهنگی*، سال پنجم، ۵۳ و ۵۴.

موسوی‌لر، اشرف‌السادات و رسولی، اعظم (۱۳۸۹)، بررسی نموده‌های اساطیری خورشید و مهر در فرش دستباف ایران، *گلجام*، ۱۶ (۱۲۳)، ۱۱۱-۱۳۲.

مهربانی، قربانی؛ زرگران خوزانی، فاطمه (۱۴۰۱)، واکاوی جهاد تبیین: پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون در بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی).

هوشیار، مهران (۱۴۰۱)، بازتعریف صنایع‌دستی معاصر ایران با رویکرد آینده‌پژوهی، *دوفصلنامه علمی هنرهای صنعتی ایران*، سال پنجم، شماره پیاپی (۸).

دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری. <https://www.khamenei.ir>

ایل بیات و درخت بید (۱۳۹۷)، ۴ اردیبهشت، بازیابی در ۲۳ شهریور ۱۴۰۲. bayatlar.blagsky.com

احمدی، محمدرضا (۱۳۹۹)، *مناطق بیات‌نشین*، بازیابی در ۲۳ شهریور ۱۴۰۲. bayatlar.blagsky.com

سفر به بهشت کویر، بازیابی ۸ شهریور ۱۴۰۲. <https://donya-e-eqtesad.com>

خبرگزاری جمهوری اسلامی (۱۴۰۰)، ۹ *اثر ناملموس فرهنگی استان مرکزی در فهرست آثار کشوری ثبت شد*، بازیابی در ۲۵ شهریور ۱۴۰۲. <https://www.irna.ir/news/84425743>

خبرگزاری دانشجویان ایران (۱۴۰۲)، ۲۹ خرداد، *موزه فرش آستان قدس رضوی و دریچه‌ای که به استان مرکزی باز می‌شود*، بازیابی در ۱۲ شهریور ۱۴۰۲. <https://www.isna.ir/news/1402032918756>

مصاحبه‌ها

۱. مصاحبه با آقای دکتر ابوالقاسم امام‌جماعتی: کارشناس اصناف و مشاغل خانگی اداره فرش ساوه (۱۴۰۲/۵/۱۶)
۲. مصاحبه با یاسر حنیفی: معاون امور تولید مرکز ملی فرش ایران (مرکز ملی فرش ایران)، (۱۴۰۲/۵/۱۷)
۳. مصاحبه با یوسف صمدی بهرامی: مدیر فرش چنته، (۱۴۰۲/۵/۱۸)
۴. مصاحبه با عبدالحسین قاسم‌نژاد: فروشنده فرش دستباف (موزه فرش ایران)، (۱۴۰۲/۵/۱۸)
۵. مصاحبه با اردشیر مختاری وافر: مدرس دانشگاه سوره (دانشگاه سوره، تهران)، (۱۴۰۲/۵/۲۲)
۶. مصاحبه با آقای دکتر رضا میرمبین: کارشناس میراث فرهنگی (وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی)، (۱۴۰۲/۶/۴)